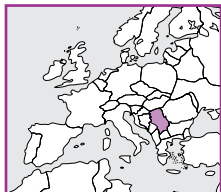

Absence strategie pro boj proti ekonomické a sociální nejistotě

Obyvatelé Srbska se potýkají se silicí ekonomickou a sociální nejistotou, která pramení z nedostatku důstojných pracovních příležitostí, vysoké míry korupce a nedostatečné vymahatelnosti práva. Přírusn přímých zahraničních investic se zpomalil kvůli globální finanční krizi a ekonomika se tak stala křehčí a méně stabilní. Protikrizová opatření jsou založena na přijímání nových půjček od mezinárodních finančních institucí a snižování veřejných výdajů na školství, zdravotnictví a důchody, ačkoli všechna tato opatření představují pro obyvatele zvýšené riziko chudoby.

Asociace pro technologii a společnost
Mirjana Dokmanovićová, PhD
Danica Drakulićová, PhD

Globální finanční a hospodářská krize zasadily srbské už tak slabé a nestabilní ekonomice těžkou ránu. Hlavními problémy se staly nízká úroveň investic a vývozu, rostoucí nezaměstnanost a nízká likvidita. Přímé zahraniční investice (FDI) činily v roce 2009 jen 1,5 miliardy dolarů, zatímco pro udržení dlouhodobé makroekonomické stability a hospodářského růstu kolem 5 % je zapotřebí 5-7 miliard dolarů ročně. Podíl FDI na hrubém domácím produktu (HDP) byl 3,9 % a v rámci domácí poptávky byl zaznamenán významný pokles ve výši 25,2 %.¹ Vysoké investiční riziko, korupce a slabé instituce představují (spolu s úbytkem finančních zdrojů na globální úrovni) hlavní překážky udržení FDI.

Snížení ekonomické aktivity v roce 2009 představovalo 12,1 % (průmysl), 25,1 % (stavebnictví), 12,3 % (maloobchodní prodej) a 8 % (turizmus). Zahraniční obchod se propadl jak na straně vývozu (19,7 %), tak i dovozu (28 %). To mělo částečně pozitivní dopad, protože došlo ke snížení deficitu platební bilance na 7 miliard dolarů (o 39,9 % méně než v roce 2008)², a ke zvýšení hodnoty vývozu oproti dovozu o 53,4 %.³ Zahraniční dluh země činil 70,4 % DPH⁴, rozpočtový deficit dosahoval výše 3,2 % HDP a veřejný dluh byl 31,3 % HDP.⁵ Hodnota obratu na bělehradské burze se oproti roku 2008 propadla o 41,9 %. Míra nezaměstnanosti činila 15 %, téměř o dva procentní body více než v roce 2008.

Hospodářský úpadek se v druhé polovině roku 2009 zpomalil díky několika hospodářským a monetárním opatřením vlády. Mezi ně patřily:

- snížení veřejných výdajů zmrazením důchodů a mezd ve veřejném sektoru;
- dohoda o stand-by úvěru ve výši 3,85 miliardy dolarů od MMF;
- finanční podpora Světové banky, Evropské banky pro obnovu a rozvoj a Evropské unie; podpora Ruska a Číny pro infrastrukturní projekty;

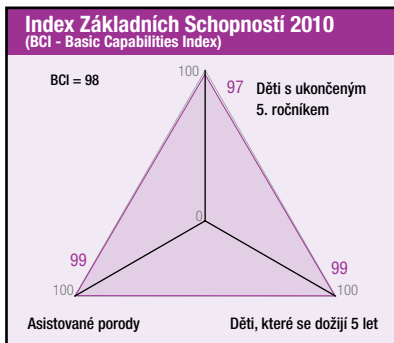
1 Národní banka Republiky Srbsko, „Zpráva o inflaci“, 2009.

2 Ministerstvo financí, „Bulletin veřejných financí“, 2009.

3 Ministerstvo financí, „Analýza makroekonomických a fiskálních trendů v roce 2009“. Ke stažení na: <www.mfin.sr.gov.yu/download/pdf/public_finance/>.

4 Národní banka, *op. cit.*

5 Ministerstvo financí, „Bulletin veřejných financí“, *op. cit.*

- zvýšení fiskálního deficitu ze 3 % na 4,5 %, schválené MMF v říjnu 2009 a začleněné do makroekonomického rozpočtového rámce pro rok 2010;
- další úvěrové kapacity od MMF ve výši 470 milionů dolarů na posílení devizových rezerv a stability směnného kurzu měny;
- opatření na posílení ekonomické likvidity.

V roce 2009 banky schválily úvěr ve výši 1 miliardy eur (tehdy kolem 1,3 miliardy dolarů), z nějž bylo 1,15 miliardy dolarů určeno na posílení likvidity a zbytek na dotace spotřebitelských úvěrů. Tato stimulační opatření zastavila propad v průmyslové výrobě a zahraničním obchodu. Srbská ekonomika však stále není pro investory dostatečně atraktivní. Srbská národní banka odhaduje stupeň ekonomické otevřenosti národního hospodářství na 6,3%.⁶ Srbsko se umístilo na 93. příčce ze 134 na žebříčku globální konkurenceschopnosti Světového ekonomického fóra.

Hospodářské aktivity jsou zatíženy vysokou zadlužeností společností a nedostatkem levných úvěrů na podporu vývozu zboží. Rozpočtové příjmy byly na počátku roku 2010 o 10 % nižší než ve stejném období roku 2009. Běžné příjmy poklesly o 7,8 %, zatímco daňové příjmy se propadly o 7,8 % a nedaňové o 8,1 %. Významnější příjmy založené na daních, vyjma spotřebních daní, se ve srovnání s rokem 2008 snížily, zatímco příjmy ze spotřebních daní v nominálním vyjádření vzrostly o 22,4 % a sociální příspěvky činily 1,9 %.⁷

Vláda nedávno oznámila schválení dalšího protikrizového balíčku, který mnozí považují za politickou pózu před blížícími se volbami. Proto Srbové slychají od premiéra Mirka Cvetkoviće rozporuplná tvrzení, jako když v říjnu 2009 prohlašoval, že Srbsko už hospodář-

6 *Tamtéž.*

7 Ministerstvo financí, „Bulletin veřejných financí“, *op. cit.*

skou krizi překonalo,⁸ a o šest měsíců později oznámil, že o tom neexistují žádné důkazy.⁹

Rostoucí chudoba

Podle ministerstva práce a sociálních věcí se chudoba v roce 2009 rozšířila na téměř 700 000 lidí žijících pod hranicí chudoby a 160 000 příjemců sociálních dávek.¹⁰ Skutečný podíl lidí žijících v chudobě však bude vyšší, až 60 %,¹¹ protože oficiální údaje neberou v úvahu indikátory jako dostupnost zdravotní péče, péče o dítě, vzdělání a důstojného zaměstnání.

Mezi nejzranitelnější skupiny společnosti patří děti. Konference o dětech a chudobě, kterou v Bělehradě v říjnu 2009 uspořádalo ministerstvo práce a sociálních věcí, Kancelář pro technickou pomoc a výměnu Evropské komise, UNICEF a srbský parlament, vyzdvihla potřebu monitorovat dopady hospodářské krize na děti a rodiny a pokračovat v reformách sociální politiky.¹² Zhoršující se životní podmínky jsou doprovázeny stále častějšími případy násilí na ženách a dětech, omezením školní docházky a klesající kvalitou péče o děti. Monitoring Rozvojových cílů tisíciletí pro Srbsko zdůrazňuje soustavné prohlubování propasti ve vzdělání mezi dětmi z různých socioekonomických a etnických skupin a poukazuje na nedostatečnost současného vzdělávacího systému a nutnost implementovat inkluzivní vzdělávání.

Rostoucí chudoba byla jedním z hlavních témat debaty mezi vládními úředníky a zástupci komerční sféry na Obchodním fóru v březnu 2010. Ačkoli všichni souhlasili, že boj proti chudobě je primárně závislý na hospodářské politice vlády, neoznaly žádné konkrétní návrhy stran toho, jak by tato politika měla vypadat, kromě vzniku nového zákona o sociálním zabezpečení, který by měl být schválen v roce 2010 a měl by zvýšit úroveň sociálních dávek i počet jejich příjemců.¹³

8 Economist Media Group, „Cvetković: Srbsko na konci ekonomické krize“, *EMportal*, 16. října 2009. Ke stažení na: <www.emg.rs/vesti/srbija/101568.html>.

9 Economist Media Group, „Cvetković: Neexistují spolehlivé důkazy o tom, že krize je u konce“, *EMportal*, 9. března 2010. Ke stažení na: <www.emg.rs/vesti/srbija/115224.html>.

10 Viz: <www.danas.rs>.

11 Aleksandar Rodić, „Přežívání o polovce ze zbytků zeleniny“, *Blic Online*, 28. února 2010. Ke stažení na: <www.blic.rs/Vesti/Tema-Dana/178682/Zivot-na-corbi-od-bacenog-povrca>.

12 Economist Media Group, „Počet chudých narůstá, zvláště ohroženy jsou děti“, *EMportal*, 19. října 2009. Ke stažení na: <www.emg.rs/vesti/srbija/101841.html>.

13 B92, „Jak snížit nezaměstnanost v Srbsku“, *B92 Online*, 11. března 2010. Ke stažení na: <www.b92.net/info/vesti/index>.

Rostoucí nezaměstnanost, stávky a protesty

Nevládání organizace zabývající se ochranou lidských práv, například Bělehradské centrum pro lidská práva, varují, že hospodářská a společenská práva upadají a zranitelné skupiny - zejména Romové, děti, postižení a ženy - jsou tímto procesem zvlášť ohrožené.¹⁴

Vzhledem k obtížím s překonáváním dopadů krize mnoho společností vyhlásilo bankrot nebo se pokusilo minimalizovat náklady, a to mimo jiné snížením mezd a benefitů pro zaměstnance. Společnosti omezovaly mzdy (se slibem, že jde pouze o dočasné opatření) nebo úplně přestaly platit příspěvky na sociální pojištění. Více než 133 000 Srbů během roku 2009 a na počátku roku 2010 ztratilo zaměstnání. Odhad pro rok 2010 zní, že o práci přijde více než 100 000 zaměstnanců (tedy asi 450 denně),¹⁵ přičemž pravděpodobnost, že najdou uplatnění v neformální ekonomice, je kvůli negativním dopadům ekonomické krize na stavebnictví a zemědělství také čím dál nižší.¹⁶

Minimální hodinová mzda činila v březnu 2010 1,16 dolaru, což je částka, která se už více než rok nezměnila, protože asociace zaměstnavatelů odmítla přistoupit na požadavky odborů. Kvůli nedostatku společenského dialogu se v roce 2009 a na počátku roku 2010 desítky tisíc dělníků rozhodly stávkovat, a v reakci na zdánlivou lhostejnost vlády a zaměstnavatelů se často pouštějí do extrémních forem protestů jako hladovka či blokády silnic a železnic. Aby se omezilo propouštění, byla v červenci 2009 schválena novela zákoníku práce, která prodloužila období, kdy zaměstnavatel může zaměstnanci nařídít placené volno, na více než 45 dní v roce. Toto opatření však dosud nemělo žádný efekt.

Odbory varují, že nemají žádné prostředky, jak prosazovat pozitivní změny, kromě opakování stávek.

Úvěry a veřejné služby

Omezení veřejných výdajů, zejména důchodů a mezd, je hlavním tématem vyjednávání mezi srbskými úředníky a mezinárodními finančními institucemi.¹⁷ Albert Jaeger, vedoucí delegace MMF v Srbsku, prohlásil, že úvěrové instituce od vlády požadují, aby předložila jasné plány na omezení veřejných výdajů, „reformu státní administrativy, penzijního systému, školství a zdravotnictví,“ jestli chce opět získat přístup k úvěrům.¹⁸ Vláda odmítla návrh MMF na zvýšení daně z přidané hodnoty (DPH) a snížení mezd a platů ve veřejném sektoru a místo toho předložila návrh reformy veřejného sektoru.

V srpnu 2009, po programové revizi MMF, vláda přijala Plán sociální péče, založený na „reformách“, což v tomto případě znamenalo škrtů v rozpočtu na zdravotní péči a vzdělání a omezení počtu státních zaměstnanců. Plán rovněž zahrnuje snížení počtu učitelů, tříd a základních škol a zavírání specializovaných škol pro postižené děti. Výsledkem této „reformy“ je zrušení 11 000 z 90 000 tříd, které dětem z venkovských oblastí a postiženým dětem znesnadní přístup k základnímu vzdělání. Stejně tak se „reforma“ zdravotnictví zakládá na snížení počtu zaměstnanců zdravotnických zařízení, revizi dotací a uzavření celé řady zdravotnických zařízení, to vše údajně za účelem „rozpočtových úspor“.

Dochází ke změnám a úpravám legislativy, které jsou motivované snahou vyhovět požadavkům mezinárodních finančních institucí, ale ruší již dříve získaná práva. Nový srbský zákon o zaměstnanosti,

schválený v květnu 2009, zrušil nárok žen, které v průběhu těhotenství přijdou o pracovní místo, na výplatu podpory v nezaměstnanosti po dobu delší než jeden měsíc. Zákon zároveň zpřísnil podmínky, za kterých vzniká právo na podporu v nezaměstnanosti u lidí, kteří o práci přišli během pracovní neschopnosti. Těhotenství je považováno za „nemoc“ a vztahují se na něj stejné podmínky.¹⁹

Globální hospodářská krize nese na rozsáhlém propouštění jen částečný podíl viny. Podle odborových svazů a ekonomů je rostoucí nezaměstnanost také důsledkem nezdopovědné hospodářské politiky vlády a špatných modelů privatizace.²⁰ Média upozornila na mnoho případů pochybné privatizace. Komisaríát pro boj proti praní peněz odhaduje, že ročně dojde k vyprání více než 2 miliard dolarů, většinou prostřednictvím privatizace;²¹ tento úřad eviduje více než 1700 případů podezřelé privatizace, ale doposud padlo jen v jednom z nich soudní rozhodnutí. V zemi se dále šíří korupce. Průzkum z roku 2009 poukázal na skutečnost, že veřejnost považuje školství, zdravotnictví a soudnictví za nejsilnější zkorumpované oblasti, a že každý pátý obyvatel zaplatil za (údajně bezplatnou) zdravotní péči, když ji potřeboval.²²

Makroekonomická strategie vlády je zaměřena na snížení strukturálního fiskálního deficitu omezením důchodů a mezd pracovníků ve veřejném sektoru a zvýšením investic do infrastruktury v souladu s doporučením MMF.²³ Zatím však neexistuje žádná vize ani komplexní a multisektorová strategie na ochranu ekonomických a sociálních práv obyvatel, která by jim zajistila důstojné zaměstnání a životy. ■

php?yyyy=2010&mm=03&dd=11&nav_category=9&nav_id=417055>.

14 Bělehradské centrum pro lidská práva, *Lidská práva v Srbsku v roce 2009: Legislativa a praxe ve srovnání s mezinárodními standardy ochrany lidských práv*, Bělehrad, 2010.

15 B92, „Boj o pracovní místa“, *B92 Online*, 29. března 2010. Ke stažení na: <www.b92.net/info/vesti/index.php?nav_id=421112&dd=29&mm=03&yyyy=2010>.

16 I. Radisavljević, „Armáda chudých se rozrůstá“, *Blic Online*, 28. března 2010. Ke stažení na: <www.blic.rs/Vesti/Drustvo/182724/Raste-armija-siromasnih>.

17 Economist Media Group, „Jelasić: Snížení veřejných výdajů – hlavní témata rozhovorů s MMF“, *EMportal*, 12. února 2010. Ke stažení na: <www.emg.rs/en/news/serbia/113366.html>.

18 I. Jovanović, „MMF radí Srbsku omezit výdaje“, *SETimes.com*, 9. září 2009. Ke stažení na: <www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/features/2009/09/09/feature-02>.

19 J. Popadić, „Zákon podporuje bílý mor“, *Politika*, 14. srpna 2009. Ke stažení na: <www.politika.rs/rubrike/Drustvo/Zakon-podsticne-belu-kugu.sr.html>.

20 Srbská unie nezávislých odborových svazů, *Privatizace v Srbské republice v letech 2002 – 2009*, Bělehrad; a Economist Media Group, „V Srbsku připadá v roce 2009 na každou hodinu 58 propuštěných“, *EMportal*, 30. března 2010. Ke stažení na: <www.emg.rs/en/news/serbia/117661.html>.

21 T. N. Djaković, „Mafiáni vyprali miliardy eur díky privatizaci“, *Blic Online*, 4. března 2010. Ke stažení na: <www.blic.rs/Vesti/Tema-Dana/179212/Mafijasi-oprali-vise-milijardi-evra-kroz-privatizacije>.

22 Bělehradské centrum pro lidská práva, *op. cit.*

23 Economist Media Group, „Srbsko získá 6. dubna 180 miliard eur z MMF“, *EMportal*, 1. dubna 2010. Ke stažení na: <www.emg.rs/vesti/srbija/117929.html>.